

УДК 343.21.67

О.О. СВІТЛИЦЬКИЙ, прокуратура
Одеської області

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ЗАКУПКИ ЯК ФОРМИ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННОЮ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Ключові слова: конфіденційне співробітництво, контрольована закупка, підакцизні товари, негласні (слідчі) розшукові дії

Історичний досвід протидії злочинності, в тому числі і міжнародний, та сучасні реалії організації означеного процесу, помножені на бурхливий розвиток інноваційних технологій, свідчать про те, що створення дієвої системи викриття та контролю кримінально активних елементів, разом як і забезпечення її надійного та ефективного функціонування, неможливе без використання конфідентів та оперативної інформації, яку вони надають.

У толковому словнику Д.Н. Ушакова визначено, що конфідент (від лат. *confidens* – той, хто довіряє), це людина, якій довіряють таємниці та секрети [1, с.354], у словнику Т.Ф. Єфремової конфідент визначається, як той, кому довіряють секрети, таємниці, ведуть інтимні розмови [2].

Тим чи іншим шляхом, майже у всіх правоохоронних системах світу використовуються особи, які співпрацюють на конфіденційній основі. Так, у Сполучених Штатах Америки, Федеративній Республіці Німеччини, Франції, Швейцарії, Угорщині та багатьох

інших країнах конфіденти, на законних підставах, залучаються з метою зібрання доказів для використання у судових процесах [3]. Великий крок уперед щодо удосконалення використання спеціальних слідчих методів та прийомів у Кримінальному процесі було зроблено і в Україні, а саме з прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України органи досудового розслідування набули прав на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21) та на використання конфіденційного співробітництва (ст.275) [4]. Саме тому маємо провести більш детальний аналіз конфіденційного співробітництва при здійсненні контрольованої закупки як форми контролю за вчиненням злочинів, пов'язаних з незаконною реалізацією підакцизних товарів.

У частині 6 статті 246 Кримінального процесуального кодексу України зазначено, що «проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи». Аналізуючи термін «інші особи», доходимо висновку, що під ним законотворець розуміє загальне визначення осіб, які тим чи іншим шляхом сприяють органам досудового розслідування у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, до яких можливо віднести, наприклад: фахівців у тих чи інших галузях знань, експертів, перекладачів та інших осіб, коло яких не обмежується, тобто, в тому числі й тих, що співпрацюють з правоохоронними органами на конфіденційній основі.

Подальшого обґрунтування конфіденційне співробітництво при проведенні негласних

слідчих (розшукових) дій набуває вже завдяки прямому закріпленню законодавцем такого права за слідчим у статті 275 КПК України, у першій частині якої визначається, що «під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених цим Кодексом» [4].

Зазначене корелюється з нормами Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у якому, у пункті 14 статті 8 оперативним підрозділам, для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, надається право використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України [5].

Окрім загальних нормативно-правових актів конфіденційне співробітництво, у тому числі й при здійсненні контрольованої закупки, регулюється спільним наказом Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» [6] та ін.

Дослідженню проблем, пов'язаних з регулюванням конфіденційного співробітництва, в тому числі і під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, було присвячено наукові роботи таких авторів, як С.В. Албул, К.В. Антонов, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, Г.М. Бирюков, В.Д. Берназ, М.П. Водько, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, Д.Є. Завідонов, В.Ф. Зварич, Б.А. Керницький, А.П. Кіцул, Я.Ю. Кондратьєв, Є.Д. Лук'янчиков, Г.В. Мазулін, В.В. Мельничук, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, В.Є. Тарасенко, Р.В. Тарасенко, Ю.Е. Черкасов, В.Г. Уваров та ін. У той же час, деякі те-

оретико-правові та організаційні аспекти використання конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД не було розкрито у повному обсязі, оскільки означена проблематика є дуже ємкісною, подекуди суперечливою та порівняно новою.

Більшість науковців, які досліджували позначене питання, притримуються порівняно схожих поглядів на визначене питання, а саме деякі з них під «конфіденційним співробітництвом» розуміють відносини між уповноваженими на те законом державними органами, їх посадовими особами та громадянами, які виявили згоду на співробітництво на негласній основі й за визначених умов та наголошують, що вони мають використовуватись виключно для виконання встановлених законодавством завдань і обов'язків, покладених на органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність [7 с.231], а деякі «конфіденційне співробітництво» визначають, як таємні, негласні відносини, що встановлюються детективами Національного антикорупційного бюро України, оперативними підрозділами поліції, СБУ України та іншими уповноваженими органами з громадянином України, іноземцем або особою без громадянства з метою отримання на засадах добровільності та конспіративності доказової, розвідувальної, контррозвідувальної, орієнтовної та іншої інформації, що може бути використана для вирішення завдань кримінального провадження, що по суті своєї є тотожними визначеннями, більш загальними, або більш конкретизованими.

Оскільки, з одного боку, конфіденційне співробітництво є складовою частиною оперативно-розшукової діяльності і має базуватись на її основних принципах, а з іншого боку є одним із специфічних негласних заходів ОРД, при проведенні якого є вкрай важливим безумовне дотримання норм правового захисту всіх демократичних прав та свобод людини, закріплених Конституцією, то для повного розкриття сутності означеної теми маємо докладно дослідити систему принципів конфіденційного співробітництва.

Принцип законності конфіденційного співробітництва полягає в тому, що його суб'єкти у своїй практичній діяльності мають керуватися виключно нормами закону: Конституції України, кримінально-процесуального, кримінального, оперативно-розшукового законодавства, відомчих нормативних актів.

Принцип дотримання прав і свобод людини в процесі конфіденційного співробітництва визначає непорушність прав і свобод людини, а також юридичних осіб, окреслюючи виняткову можливість обмеження цих прав та свобод на тимчасовій основі у випадках, прямо передбачених законодавством України.

Принцип негласності (конспірації) конфіденційного співробітництва полягає у тому, що така діяльність проводиться таємно (негласно) від інших осіб, в першу чергу від тих, що готують, або вчиняють злочини. Важливість дотримання означеного принципу полягає у тому, що будь-яке розголошення відомостей щодо проведення співробітництва може призвести до настання тяжких та особливо тяжких наслідків для осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, а також працівників правоохоронних органів. Конфіденційність співробітництва реалізується за допомогою встановлення відповідними відомчими нормативними актами та строго дотримання правоохоронними органами системи чітких правил збереження отриманої інформації у таємниці.

Принцип поєднання гласних та негласних заходів у процесі конфіденційного співробітництва витікає з поєднання негласної діяльності з інтересами кримінально-процесуального судочинства. Саме з прийняттям нової редакції КПК України (глава 21 Кодексу) означений принцип набув нової, вагомої актуальності.

Принцип добровільності конфіденційного співробітництва базується на тому, що залучення громадян до співробітництва має відбуватися лише на добровільній основі. В той же час, досить цікавою та актуальною є думка деяких дослідників, які визначають дискусійність означеного принципу, аргументуючи її

тим, що передбачений статтею 23 Конституції України обов'язок людини перед суспільством подекуди входить в дисонанс з її правом вільно визначитись щодо необхідності співпраці з правоохоронними органами, в тому числі і на конфіденційній основі [8; 9, с.92–94]. Якщо особі, яка є членом суспільства, стає відомо про підготовку або скоєння злочину, тобто порушення порядку, встановленого у цьому суспільстві, то ця особа має право повідомити про це правоохоронні органи, в тому числі і конфіденційно, або це її обов'язок?

Принцип наступальності конфіденційного співробітництва, виокремлюється деякими науковцями у самостійний принцип, оскільки мобільність, динамічність та безперервність оперативно-розшукових заходів є запорукою ефективного вирішення завдань з своєчасного викриття та розкриття злочинів, а також їх попередження [10, с.328–336], з чим, на нашу думку, важко не погодитись.

Принцип взаємодії під час конфіденційного співробітництва набуває особливого значення, оскільки без належного рівня якісної та плідної співпраці правоохоронних органів з населенням самого конфіденційного співробітництва не відбудеться. Саме взаємодія працівників правоохоронних органів з населенням є підґрунтям налагодження оперативних контактів, які в подальшому мають трансформуватися у конфіденційне співробітництво. А от аспекти зазначеного принципу взаємодії, пов'язані зі співпрацею з іншими підрозділами та службами правоохоронних органів, а також органами управління та самоврядування, майже не проявляються, оскільки в даному випадку конфіденційність та негласність співробітництва підпадають під загрозу.

Принцип доцільності конфіденційного співробітництва полягає у необхідності раціонального використання можливостей негласної допомоги конфідентів, виходячи з реальної оцінки співвідношення затрачених ресурсів, сил та засобів до бажаного позитивного результату.

Принцип допустимості конфіденційного співробітництва не можна пов'язувати лише з

прямою заборонаю встановлення співробітництва з окремими групами населення. Так, у частині 2 статті 275 КПК України прямо визначено, що забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [4], але крім цього слід враховувати що на практиці, конфіденційне співробітництво буде не тільки не ефективним, але й буде нести загрозу його суб'єктам та поставленому завданню, якщо кандидат у конфіденти буде схильним до дворушництва та дезінформації. У таких випадках встановлення конфіденційного співробітництва є недоцільним.

Принцип придатності до конфіденційного співробітництва має відображення у двох напрямках. З одного боку мова йдеться про придатність кандидата в конфіденти до виконання покладених на нього завдань, пов'язаної з особливостями психічного стану людини, його стійкості до можливих неординарних та критичних ситуацій, його здібності орієнтуватись у обстановці, що динамічно змінюється в умовах обмеженого доступу до куратора з боку правоохоронних органів. З іншого боку, вкрай важливим є високий рівень професійної підготовки та придатності самих оперативних працівників, суб'єктів конфіденційного співробітництва до вирішення поставлених перед ними завдань, оскільки сучасні реалії стану системи правоохоронних органів (постійні реорганізації та реформування, скорочення штатів та, так звана, «оптимізація чисельності», які зводяться, у більшості випадків, до звільнення на пенсію працівників з досвідом, мізерні зарплати, високий рівень корумпованості) свідчать про те, що рівень кваліфікації правоохоронців є вкрай низьким. Аналізуючи сучасний стан оперативної роботи, деякі науковці, вважають останній принцип одним із головних принципів конфіденційного співробітництва, визначаючи що без належного кадрового забезпе-

чення працівників правоохоронних органів конфіденційне співробітництво взагалі не є можливим.

Виходячи з аналізу ч.1 статті 275 КПК України маємо можливість зробити висновок про те, що законодавець визначив дві форми здійснення конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі і контрольованої закупки:

- використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами;
- залучення інших осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Толковый словарь русского языка: в 4 т. / гл. ред. Б. М. Волин, Д. Н. Ушаков (т. 2–4); [сост. Г. О. Винокур, Б. А. Ларин, С. И. Ожегов, Б. В. Томашевский, Д. Н. Ушаков] ; под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : ГИ «Советская энциклопедия» (т. 1) : ОГИЗ (т. 1) : ГИНС (т. 2–4), 1935–1940. – С. 354.
2. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Ефремова Т. Ф. – М. : Русский язык, 2000. – 1600 с.
3. Долгова А. И. Обзор практики использования агентов и проведения негласной работы в странах Европы / А. И. Долгова // Сборник научных трудов. – К., 1999. – С. 5–23.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р., № 4651–VI. – К. : Алерта, 2012. – 304 с.
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : від 18.02.1992 р., № 2135–XII // ВВР України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
6. Наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних

слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» : від 16.11.2012 р., № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

7. Сервецький І. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» / Сервецький І. В., Дашко В. А. – К. : Алерта, 2006. – 400 с.

8. Усенко В. Ф. Використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі зі злочинами: погляд сьогодення : монографія / Усенко В. Ф., Некрасов В. А., Мацюк В. Я. – К. : Алерта, 2007. – 165 с.

9. Халимон С. І. Проблеми реалізації принципу добровільності при конфіденцій-

ному співробітництві з оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань / С. І. Халимон // Протидія наркозлочинності: досвід установ виконання покарань і слідчих ізоляторів : матеріали наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 16 бер. 2012 р.). – Чернігів, 2012. – С. 92–94.

10. Халілев Р. А. Система принципів оперативно-розшукової політики з протидії злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей / Р. А. Халілев // Учені записки Таврійськ. нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. Сер.: Юридичні науки. – 2010. – Т. 23 (62). – № 1. – С. 328–336.

Світлицький О. О. Система принципів конфіденційного співробітництва при здійсненні контрольованої закупки як форми контролю за вчиненням злочинів, пов'язаних з незаконною реалізацією подакцизних товарів / О. О. Світлицький // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 230–234 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_3_42.pdf

Досліджено проблеми регулювання конфіденційного співробітництва, в тому числі і під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Вивчено систему принципів конфіденційного співробітництва. Зроблено висновок, що законодавець визначив дві форми здійснення конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі і контрольованої закупки.

Светлицкий А.А. Система принципов конфиденциального сотрудничества при осуществлении контролируемой закупки как формы контроля за совершением преступлений, связанных с незаконной реализацией подакцизных товаров

Исследованы проблемы регулирования конфиденциальной сотрудничества, в том числе и при проведении негласных следственных (розыскных) действий. Изучена система принципов конфиденциального сотрудничества. Сделан вывод, что законодатель определил две формы осуществления конфиденциального сотрудничества при проведении негласных следственных (розыскных) действий, в том числе и контролируемой закупки.

Svetlitsky A.A. System Privacy Principles of Cooperation in the Implementation of Controlled Purchases as a Form of Control over the Commission of Offenses Related to the Illegal Sale of Excisable Goods

The problems of regulation confidential cooperation, including during the undercover investigation (investigation) activities was made. It was studied the system of confidential cooperation principles. It is concluded that the legislature has defined two forms of the confidential cooperation during the undercover investigation (investigation) activities, including controlled purchases.